

EU Kids Online II

A magyarországi kutatás eredményei

Készült a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság megrendelésére

_ithaka
- research &
consulting

2011. szeptember

Tartalom

V. ROSSZ TAPASZTALATOK ÉS ÁRTALMAK.....	2
Rossz élmények az egyes kockázatos tevékenységek kapcsán	4
Az ártalom egy különleges forrása: internetfüggőség?	4
VI. KOMPETENCIA A ROSSZ TAPASZTALATOK KIVÉDÉSÉRE ÉS KEZELÉSÉRE	6
Biztonságos internethasználattal kapcsolatos kompetenciák.....	6
Ha már megtörtént a baj: védekezési módszerek és stratégiák.....	7

Folytatás következik...

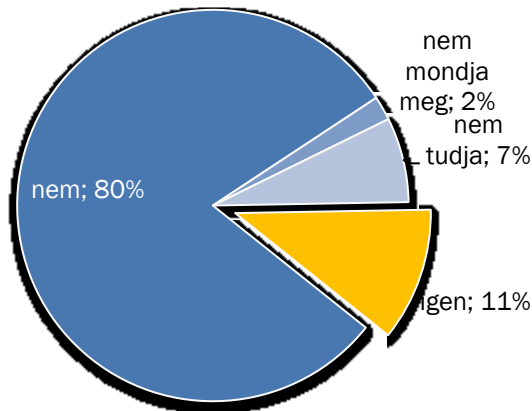
V. ROSSZ TAPASZTALATOK ÉS ÁRTALMAK

Az EU Kids Online kutatás elméleti keretének egyik alapvető tétele, hogy elválasztja egymástól a kockázatot hordozó felhasználási módokat (*risk*) és a konkrét ártalmat (*harm*). Vagyis a kutatók úgy

vélik, hogy a kockázatot rejtő használati formák nem feltétlenül és minden esetben kártékonyak, sőt akár hasznosak is lehetnek, de kétségtelenül bennük rejlik az ártalom lehetősége. A kutatásban azt, hogy mi is valójában az ártalom, nem a kutatók határozták meg, hanem maguk a kérdezetek. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy nem tapasztalataikról kellett részletesen beszámolniuk, amit aztán a kutatók kategorizáltak volna, hanem arról, hogy ők hogyan élték meg ezeket a helyzeteket – voltak-e rossz tapasztalataik és azok milyen tartós, vagy kevésbé tartós rossz élményeket/lelki állapotokat okoztak.

A kérdőív egyrészt általánosságban érdeklődött a rossz tapasztalatokról, másrészt négy kockázatos tevékenységtípus (online zaklatás, szexuális tartalmú képek, szexuális tartalmú üzenetek, személyes találkozás online ismeretséggel) esetében konkrétan is rákérdezett, hogy volt-e ezekkel kapcsolatosan rossz élményük a gyerekeknek és az mennyire volt tartós.

Elsőként az általános kérdésre adott válaszokat elemezzük. Arra a kérdésre, hogy a kérdezést megelőző egy évben volt-e a rossz érzéseket keltő, zavaró élményük a világhálón, a gyerekek kicsivel több mint egytizede adott „igen” választ. Túlnyomó részük (80%) azonban nemmel felelt, tehát semmi olyat nem tapasztalt az interneten, ami bántotta, zavarta volna. 2% nem nyilatkozott ebben a kérdésben, míg 7% nem tudott válaszolni a kérdésre.

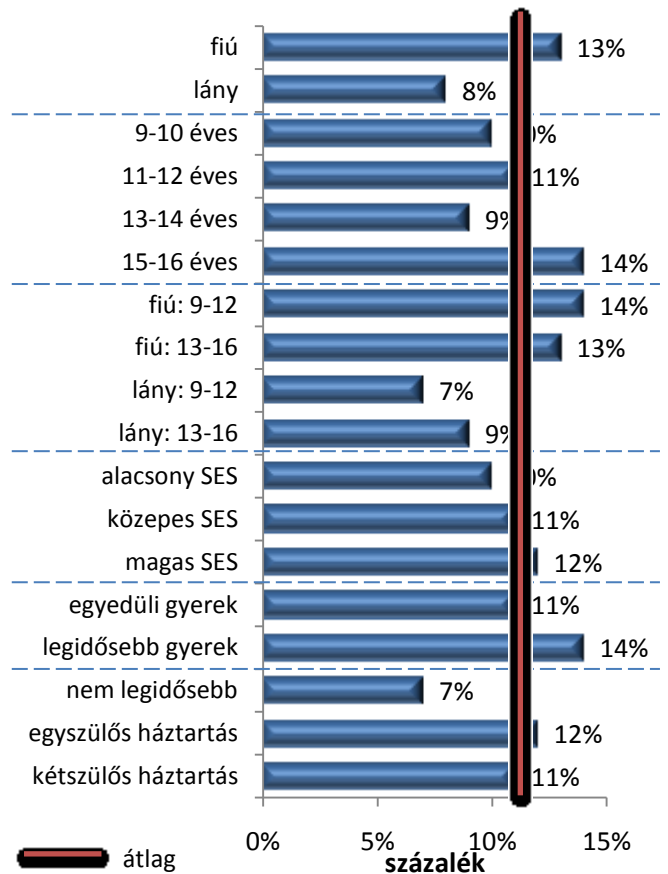
1. ábra: Tapasztaltál olyasmit az elmúlt 12 hónapban az interneten, ami zavart, megbántott volna? (9-16 évesek körében)

Az igennel válaszolóknak nagy része (58%-a) a havi rendszerességnél ritkábban találta szembe magát zavaró élményekkel az interneten. Havi rendszerességgel, vagy annál gyakrabban csupán az érintettek 27%-a tapasztalt ilyesmit, ami a teljes korosztály mindössze alig több mint 3%-a.

	N	körében	ban
Volt része rossz élményben	109	-	11%
naponta, majdnem minden nap	2	2%	0,2%
egyszer-kétszer egy héten	19	17%	2%
egyszer-kétszer egy hónapban	9	8%	1%
ritkábban	63	58%	6%

1. táblázat: Rossz élmények alapeloszlása

Kortól függetlenül, a fiúknak több rossz élményük volt, mint a lányoknak. A legidősebbekkel fordult elő a legnagyobb arányban, hogy valami olyat éltek át, ami zavarta őket. Ugyanakkor a legtöbb változó esetében (pl. szocio-ökonomiai státusz, családtípus) az eltérések minimálisak.

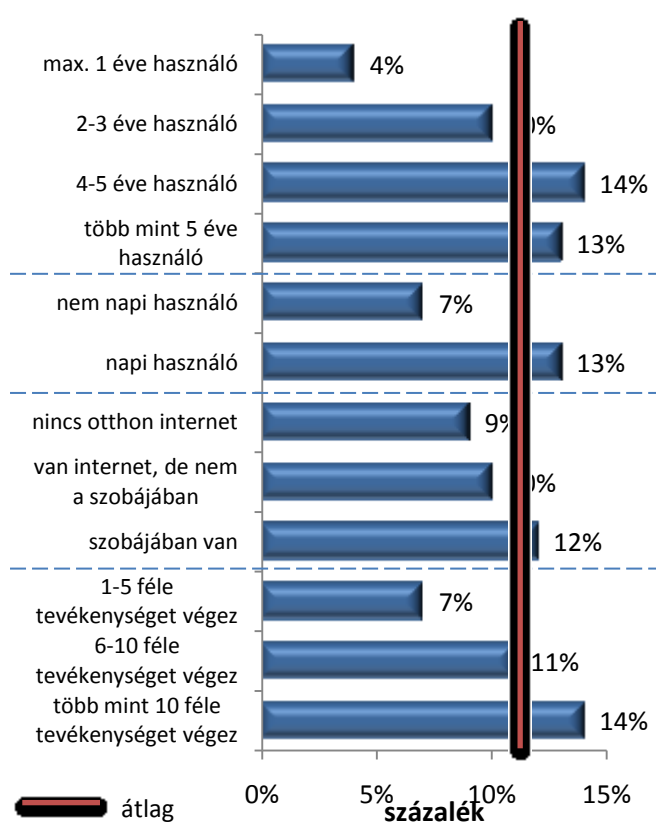
2. ábra: Rossz élmények előfordulási gyakorisága a különböző demográfiai csoportokban (azok aránya, akiknek volt legalább egy rossz élményük a kérdezést megelőző egy évben)

Az internet-használati jellemzőkkel már nagyobb összefüggés mutatkozik. Azok, akik kevesebb mint egy éve használják a netet, jóval kisebb arányban számoltak be rossz tapasztalatokról, mint a rutinos használók. Ugyanakkor az összefüggés nem lineáris, vagyis egy bizonyos használati tapasztalat után az összefüggés valószínűleg megszűnik. (3. ábra)

	N	% az érintettek	% a teljes korosztály-
--	---	-----------------	------------------------

A napi rendszerességgű használat szintén jobban valószínűsíti az ilyen élményeket, mint a rendszertelenebb internetezés, viszont a használat autonómiájával sokkal gyengébb az összefüggés. Az internethasználat komplexitása ezzel szemben nagyobb eltéréseket okoz: azok, akik többféle tevékenységet végeznek online, nagyobb eséllyel szembesülnek zavaró dolgokkal.

Az offline kockázatvállalási hajlandóság összefüggést mutat az ártalommal: minél több offline kockázatos cselekvést végez valaki, annál valószínűbb, hogy találkozott zavaró dolgokkal az interneten. A pszichológiai problémák meglete ezel szemben nem tűnik komoly befolyásoló tényezőnek ezen a téren.

3. ábra: Rossz élmények előfordulási gyakorisága a különböző internethasználati csoportokban (azok aránya, akiknek volt legalább egy rossz élményük a kérdezést megelőző egy évben)

Rossz élmények az egyes kockázatos tevékenységek kapcsán

Mint korábban láttuk, a gyerekek csak egy kis részének van tapasztalata a kutatásban kockázatos tevékenységként azonosított használati formákkal. Azoknak az aránya, akik ilyen tevékenységeknek köszönhetően rossz élményeket szereztek még kisebb – ez azt jelenti, hogy ebben az esetben olyan kicsik az elemszámok, ami összetettebb

számításokra nem ad lehetőséget. Ezért a következőkben minden esetben közöljük az esetszámokat, és az adatokat ennek tudatában kell értelmezni.

Tevékenységtípus	N	% az érintettek körében	% a teljes korosztályban
szexuális tartalmú képek, videók	30	30%	3%
szexuális tartalmú üzenetek (csak 11-16 évesek)	16	29%	2%
személyes találkozás online ismerettséggel	8	11%	1%
zaklatás	42	72%	4%

2. táblázat: Rossz élményeket átélők az egyes tevékenységeket végzők között

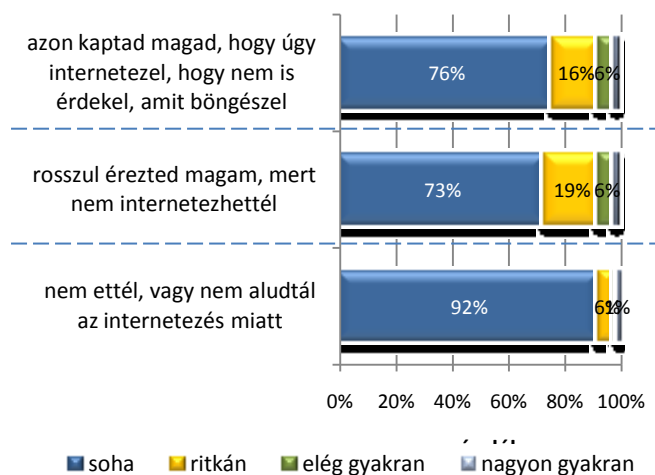
Mint a táblázatból kiolvasható, leggyakrabban az online zaklatás válik valódi rossz élménnyé, vagyis ártalommal: az illető átélők 72%-a szerzett olyan tapasztalatokat, amiket kellemetlennek, zavarónak talált. Ugyanakkor még ez a legnagyobb arány is csupán a teljes vizsgált korosztály 4%-át jelenti. A többi tevékenység esetében ennél ritkább a rossz tapasztalat: a szexuális tartalmú képeket, videókat látott és ilyen jellegű üzenetet kapott gyerekek valamivel kevesebb mint harmada számolt be ártalomról, míg az online megismert idegenekkel való találkozás kapcsán az érintettek 11%-a.

Ugyanakkor még ezekben az esetekben sem beszélhetünk felétlenül maradandó élményekről – a 9-10 évesek körében ugyanis csupán 11, a 11-16 évesek között pedig 40 olyan gyerek akadt, aki egy vagy több esettel kapcsolatban arról számolt be, hogy meglehetősen, vagy nagyon zaklatott volt a történetek után. Ez az adott korosztálynak mindkét esetben 5-5%-a.

Az ártalom egy különleges forrása: internetfüggőség?

Gyakori vitatéma az internetezéssel és a világháló veszélyeivel kapcsolatos diskurzusokban, hogy létezik-e internetfüggőség, és ha igen, akkor milyen elterjedt és milyen hosszú távú negatív hatásokkal járhat. Az EU Kids Online kutatás kérdőívében egy speciális, a függőségi állapot tesztelésére kifejlesztett kérdéssorral vizsgálták, hogy a válaszadók „internetfüggőnek” tekinthetők-e.

Az adatok azt mutatják, hogy a magyar gyerekek között nagyon kevesen vannak, akik olyan jelenségekről számoltak be, amik alapján a függőségi probléma fennállhat. Mind az öt tesztelő kérdés esetében a válaszadók túlnyomó többsége úgy nyilatkozott, hogy a kérdezést megelőző egy évben egyszer sem fordult elő vele a kérdezett jelenség. Így például 92%-ukkal soha nem történt meg, hogy az internetezés miatt ne ettek, vagy aludtak volna eleget. A legtöbben soha nem érezték úgy, hogy az internetezés miatt kevesebb időt töltöttek volna családjukkal, vagy barátaikkal, és 78% sosem próbálta sikertelenül csökkenteni internetezése mértékét.

4. ábra: Milyen gyakran történt veled az elmúlt 12 hónapban, hogy...? (11-16 évesek körében)

A legnagyobb arányban azok vannak, akikkel előfordult, hogy rosszul érezték magukat, mert valami miatt nem internetezhettek, de még ebben az esetben is 73% azoknak az aránya, akik soha nem tapasztaltak ilyesmit.

Ha együtt vizsgáljuk az „elég gyakran” és a „nagyon gyakran” válaszokat az összes kérdés esetében, azt tapasztaljuk, hogy a kérdezett 11-16 évesek 81%-a egyik kérdés esetében sem adott ilyen választ. 10% egy esetben számolt be viszonylag gyakori, vagy gyakori tapasztalatról, 6% két esetben, 2% három esetben. Mindössze hat olyan válaszadó volt, aki az öt kérdésből négy esetben gyakori tapasztalatról számolt be, az összes esetében pedig csupán öt ember válaszolt így.

Mindezek alapján az valószínűsíthető, hogy az internetfüggőség, legalábbis az adott teszt által kiemelt következmények szerint definiálva, csak igen kevés gyereket érint a vizsgált korosztályban.

A kutatás adatai szerint kérdezett gyerekek 11%-ának volt már valamilyen rossz tapasztalata online. Ha csak a részletesen vizsgált kockázatos tevékenységeket nézzük, akkor azokkal kapcsolatban a 9-16 évesek 5%-át érte ártalom. Az egyik legritkábban előforduló kockázatos tevékenység a legveszélyesebb ilyen szempontból: az online zaklatást átélők csaknem háromnegyedét nagyon, vagy meglehetősen felzaklatta az ilyen cselekmény. A szexuális tartalmú képekkel és üzenetekkel tapasztalatot szerzők körében az ehhez kapcsolódó ártalom már kisebb arányban fordul elő, és a közvélekedéssel ellentétben az online megismert személyekkel való találkozás tűnik a legkevésbé veszélyesnek a fent felsoroltak közül.

Az internetfüggőség a jelek szerint sokkal inkább médiajelenség, mint valós veszély – a kutatás által alkalmazott mérés szerint csupán a korosztály igen kis része érintett több olyan negatív tapasztalatban, amik a túlzott internetezés jelei lehetnek.

VI. KOMPETENCIA A ROSSZ TAPASZTALATOK KIVÉDÉSÉRE ÉS KEZELÉSÉRE

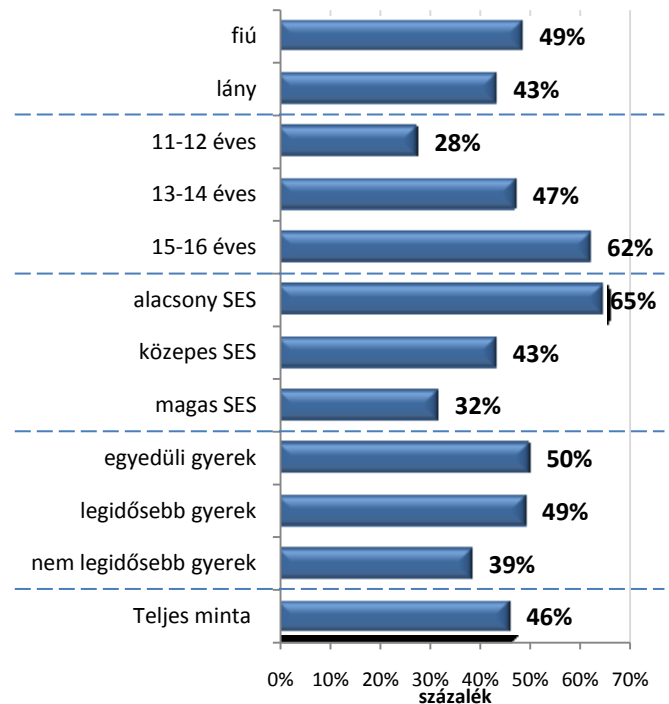
Ugyan kívánatosnak tűnhet, hogy a gyerekek minden esetben elkerüljék az ártalom forrásává is válható rossz tapasztalatokat, nyilvánvaló, hogy ez nem lehetséges. Az elkerülhetetlenül előálló válságos helyzetekben ugyanakkor számos eszköz állhat a rendelkezésükre, amivel a kialakult szituációt megoldhatják, az ártalom és a kár mértékét csökkenthetik, a felmerülő problémákat kezelhetik. Fontos kérdés tehát, hogy a gyerekek milyen kompetenciákkal rendelkeznek az ilyen helyzetek kezelésére, illetve azok megismétlődésének elkerülésére. Az ilyesfajta védekezés természetesen igen összetett tudáskészletből merít: ugyanúgy szükséges a megfelelő internethasználati-tudás, mint az erős társas támogatás, az érzelmi stabilitás és a már meglévő válságkezelési tudások, kompetenciák megléte. Ebben a fejezetben ezeket a képességeket mérjük fel, elsőként általános kérdéseken keresztül, majd a fentebb már említett rossz tapasztalatokra adott válaszok elemzésével.

A kutatás során részletesen vizsgáltuk mind a gyerekek, mind pedig a szülei felhasználói ismereteit, az internetezéssel kapcsolatos tudatosság szintjét.

A gyerekektől többek között azt kérdeztük, hogyan ítélik meg az internettel kapcsolatos tudásukat a szüleikhez képest.

A 11-16 éves gyerekeknek mindösszesen 24%-a gondolta úgy, hogy nem igaz az az állítás, hogy ő többet tud az internetről, mint a szülei. 30% inkább egyetértett ezzel, míg a fennmaradó 46% határozottan úgy vélte, hogy a szüleinél nagyobb tudással rendelkezik.

Azaz majdnem minden második gyerek esetében a szülő már eleve információs hátrányban van a gyerekével szemben. A 5. ábra adatai azt mutatják, hogy minél idősebb valaki, illetve minél jobb családi körülmények között él, annál tájékozottabbnak éri magát a szüleihez képest. Talán az sem meglepő, hogy a fiúk körében is valamivel nagyobb arányban találunk ilyen gyerekeket.

5. ábra: Azok aránya, akik úgy teljes mértékben egyetértettek azzal az állítással, hogy „Többet tudok az internetről, mint a szüleim.” (11-16 évesek körében)

Biztonságos internethasználattal kapcsolatos kompetenciák

Az online környezetben, vagy annak hatására előálló válságos szituációk kezelésének egyik alapfeltétele a magabiztos és széleskörű internethasználati-tudás, ami magában foglal olyan ismereteket is, amik a lehető legbiztonságosabb internet-használatot segítik elő, illetve megfelelő cselekvési- és válaszkészletet nyújtanak.

A kérdőívben vizsgált (csak a 11-16 évesek körében kérdezett) nyolc ilyen használati készség közül a legszélesebb körben használt tudás: a kérdezettek 58%-a tudta, hogy hogyan menthet el egyes oldalakat. A gyerekek csaknem fele képesnek érezte magát arra, hogy a biztonságos internethasználattal kapcsolatos ismereteket megtalálja a világhálón, és ugyanennyien tudják, hogy hogyan blokkolhatnak nem kívánatos személyektől érkező üzeneteket.

Tevékenységtípus	% a teljes korosztályban (11-16 évesek)
Egy oldal elmentése (bookmark)	58%
Biztonságos internethasználattal kapcsolatos információk felkutatása	49%
Nem kívánatos személy(ek)től jövő üzenetek blokkolása	49%
Böngészési történet törlése	48%
A közösségi oldalon lévő profil biztonsági beállításainak megváltoztatása	45%
Nem kívánatos reklámok, üzenetek blokkolása	38%
Különböző weblapok összehasonlítása, hogy kiderüljön melyik információ igaz és melyik nem	31%
Szűrési beállítások megváltoztatása	20%

3. táblázat: Biztonságos internethasználattal kapcsolatos kompetenciák a 11-16 évesek körében

45% tudja, hogy hogy kell a közösségi oldalakon a biztonsági beállításokat megváltoztatni. A nem kívánatos üzeneteket már csak 38% gyerek tudja blokkolni, és kevesebb min harmaduk érezte képesnek magát arra, hogy a helyes információ megszerzése érdekében összehasonlítsa különböző weblapokat. Végül csupán minden ötödik kérdezett tudta, hogy hogyan kell gépének szűrési beállításait megváltoztatni.

Amennyiben ezt a nyolc tevékenységet egyesítjük, azaz azt vizsgáljuk egy index segítségével, hogy hányra adott pozitív választ, a 11-16 évesek egészére vonatkozóan 3,4-es átlagot kapunk.

Ha már megtörtént a baj: védekezési módszerek és stratégiák

A kutatás kérdőíve kísérletet tett annak kiderítésére, hogy azokban az esetekben, amikor a gyerekek olyasmint éltek át az interneten, ami kellemetlen, zavaró esetleg megrázó élményt jelentett, hogyan kezelték a helyzetet, mit tettek az így keletkezett ártalom csökkentése érdekében. A válaszlehetőségekből különböző stratégiák rajzolódnak ki:

- a **fatalista stratégia**: ezekben az esetekben a kellemetlen élményt átélt gyerek visszahúzóddással, passzivitással válaszol az adott szituációra. Az ide tartozó válaszlehetőségek a következők voltak: „az reméltem a baj majd elmúlik magától”, „egy ideig nem használtam utána az internetet”.

Ennek a típusnak egy variációja, mikor valaki **saját magát hibáztatja, büntudatot érez** a történetek miatt.

- a **kommunikációs stratégia**, amikor az érintett gyerek elmondta valakinek, ami vele történt, vagyis megbeszélte valakivel (szülővel, barátaival, tanárral stb.) élményeit,
- a **cselekvő stratégia**, amikor az érintett gyerek aktívan, internethasználói tudását felhasználva, lépéseket tesz a probléma megoldása és a hasonló szituációk megismétlődésének kivédése érdekében (megpróbálta megoldani a problémát, blokkolás, online „feljelentés”, biztonsági beállítások megváltoztatása stb. segítségével).

Nyilvánvaló, hogy a fentiek közül a fatalista stratégia hordozza a legveszélyesebb elemeket: ez a választípus nem megoldja, hanem elnyomja a problémát, nem segíti a problémakezelési eszközök fejlődését és az sérülékenység csökkentését.

Mint fentebb láttuk a magyar gyerekek között igen kis számban voltak azok, akik bármilyen kellemetlen élményről számoltak be a kérdezett kockázatot (is) rejtő felhasználási módokkal kapcsolatban. Az alacsony elemszámok miatt, még abban az esetben is, ha a mind a négy olyan cselekvéstípust, amik esetében a válaszreakciókra vonatkozó kérdéseket feltették (szexuális tartalmú képek és üzenetek, zaklatás, személyes találkozás online megismert személyekkel) összevonva vizsgáljuk, az elemzések csupán az alapeloszlásokra térhetnek ki, és óvatosan kezelendők.

Az adatok tanúsága szerint a nagy része azoknak, akik azt nyilatkozták, hogy valamelyik kockázatot rejtő tevékenység során voltak rossz élményeik, a kommunikációs és/vagy a cselekvő stratégiát választották. Az érintettek 67-67%-a döntött legalább egy esetben így.

stratégia típusa	N	% az érintettek körében ¹
fatalista	34	42%
saját magát hibáztató	9	11%
kommunikációs	54	67%
cselekvő	54	67%

¹ Azok, akiknek volt legalább egy olyan élményük a kérdezett kockázatot is rejtő tevékenységek kapcsán (zaklatás, szexuális képek, szexuális üzenetek, offline találkozó online ismerettséggel), ami felzaklatta, zavarta őket, N=81.

4. táblázat: Védekezési stratégiák (több válasz is lehetséges volt)

A fatalista megoldással már jóval kevesebben éltek: az érintettek 42%-a választott ilyen stratégiára utaló megoldási elemet (is). Ennél is jóval kevesebben, mindössze 9-en hibáztatták saját magukat a történetekért.

A fenti számok és arányok azonban nem árulkodnak a vegyes stratégiák előfordulási gyakoriságáról, hiszen egy válaszadó akár több csoportba tartozó választ is adhatott. A válaszlehetőségek valójában kétféle stratégiává vonhatók össze: a fatalista és az önhibáztató eseteket nevezhetjük passzív választ adóknak, míg a kommunikációs és cselekvő stratégiát követőket aktív választ adóknak. Érdeemes megnézni, hogy a két stratégia kombinációi milyen gyakran fordulnak elő.

stratégia típusa	N	% az érintettek körében ²
csak aktív válaszokat adott	32	40%
csak passzív válaszokat adott	8	10%
vegyes válaszokat adott	34	42%

5. táblázat: Védekezési stratégiák mintázata

A legelterjedtebb, hogy valaki mindkét stratégia elemi közül választ, mikor egy adott problémával találja szembe magát. Ugyanakkor csaknem ekkora az aránya azoknak, akik csak az aktív válaszadási sémák közül használtak fel elemeket és örömdetesen alacsony azoknak a száma, akik csak a passzív válaszok közül tudtak választani.

Az adatok tehát arról tanúskodnak, hogy abban a viszonylag kis számú esetben (ami egy ilyen nagyságrendű kutatás során felszínre kerülhet), amikor egy gyereket valóban negatívan érintett valamilyen online kockázat és veszély, az erre adott válaszreakciók az esetek túlnyomó többségében olyan aktív cselekvések voltak, amelyek egyértelműen segíthetnek a probléma megoldásában. Egy ilyen kérdőíves kutatás természetesen nem szolgáltathat elegendő információt ezeknek a konkrét eseteknek a valódi, komplex és hosszú távú hatásmechanizmusairól. Ezért adataink csupán jelezhetik azt, hogy a probléma jelen van, az arra adott reakciók pedig igen sokrétűek, a gyerekek többsége pedig – saját

bevallása szerint – viszonylag jól tudja kezelni a kialakult helyzeteket.

Az ártalmat megtapasztaló gyerekek nagy részének van olyan aktív megoldási stratégiája, amit mozgósítani tud, ha zavaró dolgot tapasztal az interneten. A legtöbben megbeszélik élményeiket valakivel, és sokan képesek technikailag is fellépni annak érdekében, hogy az eset ne ismétlődhessen meg. Ugyanakkor minden tizedik érintett gyerek csak passzív, vagyis visszahúzódáson alapuló stratégiát alkalmazott ilyen esetekben. Ez azt jelenti, hogy ha nem is a többség, de sokan védtelenül állnak az internetes veszélyekkel szemben, vagyis az ezt célzó felvilágosítás és képzés mindenképpen nélkülözhetetlen, különösképp mivel a gyerekek nagy részének internethasználati kompetenciája a jelek szerint meghaladja szülei ezirányú képességeit, vagyis sokan otthon nem jutnak hozzá ezekhez az ismeretekhez.

² Azok, akiknek volt legalább egy olyan élményük a kérdezett kockázatot is rejtő tevékenységek kapcsán (zaklatás, szexuális képek, szexuális üzenetek, offline találkozó online ismerettséggel), ami felzaklatta, zavarta őket, N=81.